

**SOCIETAS ETHICA 2017.
GIVING AN ACCOUNT OF EVIL / DAS BÖSE
VERANTWORTEN**
(OBRAČUN SA ZLOM)
»Thessalia« Conference Center, Melissatika Volos,
Grčka, 24. – 27. kolovoza 2017.

Silvija MIGLES

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
silvija.migles@gmail.com

Članovi Katedre socijalnog nauka Crkve Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pročelnik prof. dr. sc. Stjepan Baloban i doc. dr. sc. Silvija Migles, sudjelovali su od 24. do 27. kolovoza 2017. na 54. međunarodnoj konferenciji Societas Ethica 2017.

Prof. dr. sc. Stjepan Baloban član je društva Societas Ethica – Europskog društva za etička istraživanja (European Society for Research in Ethics) od 1997. godine, a članstvo doc. dr. sc. Silvije Migles službeno je potvrđeno 12. veljače 2017.¹ Prema aktualnim informacijama Društvo ima 305 članova iz različitih europskih i drugih zemalja.

Societas Ethica 2017. održala se pod naslovom *Giving an Account of Evil / Das Böse verantworten*. Glavni cilj bio je raspravljati pitanje zla kao etičke kategorije u konkretnom kontekstu današnjeg svijeta, stoga je i poziv za sudjelovanjem u radu konferencije bio najprije upućen znanstvenicima s područja filozofije morala, općenito etike, morala i socijalne etike. Sudjelovalo je 68 sudionika a rad je bio organiziran unutar šest glavnih predavanja s više od trideset

¹ O naravi društva više vidi u: Izvješće s Konferencije *Societas Ethica* 2016, u: https://hrcaj.srce.hr/search/?show=results&stype=1&c%5B0%5D=article_search&t%5B0%5D=societas+ethica (4. IX. 2017).

izlaganja u radu malih tematskih skupina. Kako se konferencija održavala u Grčkoj, koja na poseban način svjedoči iskustvo borbe s problemima migracija, tragedijom izbjegličke krize i velikih ekonomskih nejednakosti, poseban i vrijedan dodatak radu Konferencije bila je panel-rasprava koja se drugog dana održala na temu »Grčke situacije«.

Kontekstualni moment »Grčke situacije« ukazuje na različite oblike moralnoga i socijalnoga zla te potvrđuje da je akutna ekonomska kriza u Grčkoj, ali i šire, posljedica parazitske naravi« (grčke) ekonomije, klijentelističkih struktura i korumpiranog političkog sistema, konzumerističke iracionalnosti i prekomjernog zaduživanja. Iskustvo također potvrđuje presudnu ulogu koju je u suzbijanju ovih posljedica u Grčkoj imala Pravoslavna crkva s najvećom mrežom volontera. Ipak, proročki glasovi ukazuju da isključivo filantropski pristup koji liječi simptome nije dovoljan u razračunavanju sa zlom; još je hitniji zadatak usmjeriti pogled prema strukturama koje su uzrok siromaštva i socijalnih nepravdi. Tu stoji i veliki izazov za Pravoslavnu crkvu koja još uvijek nema izgrađen kritički i proročki govor u odnosu na društvene nepravde i nejednakosti, koja nema instrumentarij neophodan za socijalno-etički govor.²

Nakon pozdravnih riječi i tematskog uvoda u rad konferencije, glavno predavanje prvoga dana trebao je održati prof. Marcel Hénaff, filozof i antropolog sa Sveučilišta San Diego u Kaliforniji. Zbog bolesti i hospitalizacije nije doputovao na konferenciju a njegovo izlaganje pod naslovom »On the Genesis of Evil in the Human Species: Homo Sapiens, Homo Loquens, Homo Crudelis« je bilo pred skupom pročitano. Zanimljivost tog predavanja jest u tome da se problemu zla nije pristupilo s pozicija metafizike, vjere i morala već s pozicije znanja o ljudskoj evoluciji i usporedbe čovjeka s ostalim živim bićima pri čemu se sposobnost nasilja i radikalnost zla otkrivaju u ljudskom jeziku i govoru. Iako predavača nije bilo, nakon pročitano predavanja otvorila se živa rasprava koja je unatoč eventualnim nedostacima jamčila daljnju uspješnost rada konferencije.

Prof. Maureen Junker-Kenny, teologinja i pročelnica Odsjeka za religije i teologiju Trinity College Dublin, svojim predavanjem pod naslovom »Justice and Mercy as Attributes of God in the face of human evil: Last Judgement with dual outcome, or *apokatastasis panton* (ultimate reconciliation)?« provela je slušatelje kroz Bibliju i povijest kršćanske misli, ukazujući na širinu odgovora na

² Njegovi elementi mogu se pronaći u kratkom službenom tekstu »Teološko razmatranje financijske krize«, koji je Sveta sinoda Grčke pravoslavne crkve objavila na početku ekonomske krize 15. ožujka 2000. godine. Tekst je dostupan na: http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/print_it.asp?id=1181&what_sub=egyklioi (24. IX. 2017).

iskustvo zla. Dok je o milosrdnom i pravednom Bogu govorila iz perspektive teološke antropologije i govora o Bogu kod Ireneja, Augustina i F. Schleiermachera, teološko-etičko promišljanje temeljila je na analizi zla kod I. Kanta i P. Ricœura.

Prof. Stelios Virvidakis, profesor filozofije na Sveučilištu u Ateni, u predavanju pod naslovom »Evil as a Problem for Moral Philosophy« u okvirima praktične filozofije usredotočio se na analizu određenih aspekata moralnog zla, uključujući zloću, okrutnost i zlodjela. Pritom je ukazao i na važnost osvjetljavanja metafizičkog i fizičkog zla, koji širinom pristupa razumijevanju vrijednosti i značenja ljudskog života pomažu dubljem razumijevanju stvarnosti moralnoga zla. U konačnici, zlo kao problem moralne filozofije zahtijeva od filozofa morala da traže kriterije ispravnosti i pogrešnosti djelovanja, dobrog i lošeg moralnog karaktera, dobrote i zloće namjeravanih i učinjenih radnji.

Predavanje pod naslovom »Meanings of Evil: the Response of Responsibility« trebala je održati filozofkinja prof. Antje Kapust, Ruhr-University Bochum / Ruhraakademie, koja je u posljednji trenutak otkazala svoj dolazak na konferenciju. Pripremljeno predavanje sudionicima je također bilo pročitano a zbog specifičnosti izričaja i potrebe dodatnih pojašnjenja bilo je popraćeno duljom i zanimljivom raspravom. Riječ je o fenomenološkom pristupu i jezičnoj igri unutar koje se išlo za tumačenjem i opisom zla u svim njegovim kontekstualnim referencama. Uzimajući u obzir različite teorije zla, autorica je ukazala na neke nužne pojmove – pozornost, poštovanje, slike – za sustavno, metaetičko i normativno bavljenje iskustvom zla.

Dr. Mahmoud Masaeli sa Sveučilišta u Ottawi, Kanada, održao je predavanje naslovljeno »Response of sufism to the Evil of Terrorism«. Izlaganje je prije svega pokazalo njegov osobni interes za ezoteričnu dimenziju vjerskih tradicija s privilegijem koji se pridaje islamskoj duhovnosti a napose njegovu sufijskom duhovnom pristupu za koji vjeruje da sadrži najveći potencijal u borbi protiv zla terorizma.

S posebnim zanimanjem bilo je praćeno posljednje među glavnim predavanjima, koje je održao dr. David Gushee, aktualni predsjednik američkog društva Society of Christian Ethics, s kojim je društvo Societas Ethica potpisalo ugovor o međusobnoj suradnji. U predavanju pod naslovom »What America's White Evangelicals Just Did: A Christian Ethical Analysis of the Evils Involved in the Election of Donald Trump«, dr. Gushee, kao sveučilišni profesor, etičar i angažirani evangelički pastor, ponudio je analizu zla u kontekstu činjenice da je 81% birača koji su dali svoj glas Trumpu onaj evangelič-

kih kršćana. Ne ohrabruje ni činjenica da mnogi evangelički krugovi i dalje pružaju snažnu podršku novom predsjedniku, što pridonosi daljnjem gubitku moralne vjerodostojnosti evangelika u američkom društvu, kao i udaljavanja mnogih od Evangeličke crkve. U odgovoru koji je na ovu analizu pripremio dr. David Wellman, DePaul University, proizašlo je u prvi plan pitanje koje čini se zaokuplja u svim dijelovima svijeta: Imaju li kršćani izgrađeni govor i modele kako u javnom životu današnjice svjedočiti socijalnu dimenziju vjere?

O problemu zla i njegovim mnogostrukim licima nastavilo se raspravljati unutar tematskih predavanja po skupinama. Zbog rasporeda prepunjenog izlaganjima koja su se održavala u isto vrijeme nije ih bilo moguće sve poslušati niti ih je moguće sve ovdje predstaviti. Značajno je da su radu tematskih skupina svoj doprinos dali i predstavnici hrvatskog govornog područja. Nije preuzetno naznačiti da su izlaganja tih mladih ljudi bila zapažena i dobro prihvaćena. To se posebno odrazilo na rasprave koje su slijedile nakon izlaganja ali i na nastojanje društva Societas ethica da u ovim mladim znanstvenicima nađe svoje nove članove.

Dr. Nenad Polgar (Sveučilište u Beču, Sveučilište u Zagrebu) predstavio se izlaganjem o teološkom značenju koncepta intrinzičnog zla u suvremenom kontekstu. Pritom je u središte stavio pitanje (i)relevantnosti toga koncepta u razračunavanju s moralnim zlom. Ukazujući na povijesne izvore koncepta intrinzičnog zla i uspoređujući kontekst u kojemu je nastao sa suvremenim kontekstom, istaknuo je da glavni kriterij njegove (i)relevantnosti vidi u (ne) mogućnosti prevladavanja jaza između glavnih uvida katoličke teološke etike i suvremenih izazova.

Mr. Entoni Šeperić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) svoje izlaganje o razumijevanju zla temeljio je na središnjem pojmu šutnje kao mjestu tolerancije zla, odnosno na strukturalno usađenoj i inkulturiranoj sklonosti prema šutnji o žrtvama i njihovoj patnji. Idući za produbljenjem etike, načelno opravdanog bijesa i ljutnje ukazao je na potrebu suprotstavljanja spiralnoj viktimizaciji i manipulacijama strahom.

Dr. Pavle Mijović (Katolički bogoslovni fakultet, Sarajevo) u raspravu je uključio pitanje izbjegličke krize u Europi. Kao polazište mu je poslužila rasprava o izbjeglicama kod H. Arendt i G. Agambena da bi zatim, na temelju aktualne izbjegličke krize i kod M. Croziera teoretski utemeljenog 'birokratskog fenomena', pokazao nepotpunost političke paradigme na kojoj se temelji Europska Unija.

Dr. Zorica Maros (Katolički bogoslovni fakultet, Sarajevo) u prvi plan stavila je socioteološki pristup zlu nasilja. Za polazišta su joj poslužila istra-

živanja zla u području socijalne psihologije (Milgram, Zimbardo, Baumeister) i biblijski govor o zlu kao zloporabi slobode koji se sažimlje u 'skandalu zla': dijalektičkoj strukturi učinka zla, miješanju recipročnih identiteta počinitelja i žrtava. Izlaz iz začaranog kruga imitiranja i ponavljanja zla vidi u kršćanskom odgovoru na zlo nasilja, u radikalnom Isusovu odgovoru i zahtjevu ljubavi prema neprijateljima, oprostima počiniteljima i molitvi.

Doc. dr. sc. Silvija Migles iznijela je izlaganje pod naslovom »Social evil threatens the integral development of the human person and of the human society« (»Socijalno zlo ugrožava integralni razvoj čovjeka i ljudskog društva«). U njemu je raspravljala pojam socijalnog zla i iz perspektive socijalnog nauka Crkve ponudila teološku refleksiju zla kao socijalnog fenomena koji se očituje u negiranju zajedničkog temelja dobra – razvoja čitave i svake pojedinačne osobe. Kao takvo, socijalno zlo je u pomanjkanju osjećaja za socijalni moral i isključenju ljudi od mogućnosti ostvarenja temeljnih naravnih dobara i cjelovitog razvoja. Pritom joj je socijalno-etička perspektiva kako se razvija unutar socijalne misli Katoličke crkve, napose unutar socijalnog učenja papa, omogućila osmisliti metodološki okvir za sastavljanje kataloga različitih oblika socijalnog zla u suvremenom svijetu. Na kraju, vrijednosna opredjeljenja kao polazište predstavljaju težak ali i nužan zadatak u dohvaćanju odgovora na pitanje kako dalje. U središtu su pritom dva ključna elementa: čovjek i strukture. Vrijednosno usmjerenje ljudi i obnova struktura glavno je polazište dugoročnih i temeljnih promjena. U raspravi koja je uslijedila prepoznala se važnost istaknutih elemenata, ali i relevantnost socijalnog nauka Crkve za današnje vrijeme.

Svoj doprinos radu konferencije dali su i kolege iz Slovenije: prof. Ivan Štuhec kao član Odbora Društva i doktorandica Urška Lampret izlaganjem o komunističkoj revoluciji u Sloveniji kao zločinu protiv čovječnosti. Prisutna je bila i rado se uključivala u rasprave Tea Vuglec Mijović, doktorandica Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Na samom kraju konferencije skupu se pridružio i metropolit Ignatius of Demetrias, dijecezanski biskup Grčke pravoslavne crkve sa sjedištem u Volosu.

Iako je konferencija po programskom pristupu mogla omogućiti sustavniji i cjelovitiji pristup razumijevanju problematike zla u današnjem vremenu, ipak je višestruko korisna, prije svega na razini izgradnje konstruktivnog dijaloga, mogućnosti da svatko izrekne svoje opažanje i da ga se sasluša. Naime, Societas Ethica daje mogućnost – koja nije tako česta u današnjem svijetu – različitih pristupa i pogleda na jednu temu koji u svakom slučaju doprinose

kako pročišćavanju tako i obogaćivanju tematike. Po uzoru na grčku Agoru – koja je bila mjesto okupljanja, razgovora i rasprava, gdje je svatko imao mogućnost iznijeti svoje mišljenje s ciljem prevladavanja pojedinačnih interesa i traženja općega dobra, to jest dobra zajedničkoga života – raznolikost predavača i njihovih pristupa omogućuje jednom društvu kao što je Societas Ethica da se razvija upravo kao prostor suvremene Agore.

Da želi dalje razvijati zauzeti smjer pokazuje i nova inicijativa društva Societas Ethica koje je pokrenulo *web*-forum The Future of Ethics Interest Group s ciljem otvaranja i razvijanja rasprava s područja filozofije morala i aktualnih socijalno-etičkih pitanja.

U sklopu međunarodne konferencije organiziran je izlet na Pelion planinu, smještenu između Atene i Soluna, u čijoj blizini se nalazi i grad Volos u kojem se održala Societas Ethica 2017. Riječ je o jednom od najljepših dijelova Grčke, s plodnim zelenim površinama, očuvanom prirodom i dodirima s morem. Na području Pelion planine smještene su dvadeset i četiri sela, koja odišu pelionskom arhitekturom i kućama na obroncima planine s čijih se terasa pruža prekrasan pogled na čitavu okolicu.

Predsjedništvo društva Societas Ethica odlučilo je da će se naredne godine međunarodna konferencija Societas Ethica 2018 održati u Belgiji, Leuven, na temu *Gender Studies And Feminist ethics*.